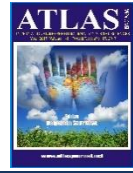

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date:26.08.2018

Published Date:31.10.2018

2018 / October

Vol 4, Issue:13

Pp:1340-1353

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

ÇANAKKALE ŞEHİTLİKLERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN YAPI / MEKÂN VE BELLEK / DUYGU İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN BUILDING / SPACES AND MEMORY / FEELING ON THE CASE OF ÇANAKKALE MARTYRS' CEMETERY

Arş. Gör. Ashhan ÖZTÜRK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ozturkaslihan5@gmail.com,
Trabzon/Türkiye

Arş. Gör. Deniz BAYRAK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, bayrakdeniz9@gmail.com,
Trabzon/Türkiye

ÖZET

Belleğe erişmek geçmişle bağ kurmanın bir yoludur. Bu bağ bireysel olabildiği gibi toplumsal olarak da kurulabilir. Yaşanmış olan olaylara atıfta bulunan öge ya da mekânlar bireyi geçmişe götürür, üzerine düşünülmesini sağlar. Hatırlama bu anlamda yalnızca bireysel değildir. Kolektif belleğe hitap eden mekân ve/veya yapısal öğeler yaşamışlıklara, geleneklere ve kültüre dayanır. Bu nedenle mekânların ya da yapısal öğelerin varlığı belleğe erişmenin temel yollarından biridir. Toplum tarihinde yer alan savaşlar, zaferler ve yenilgiler de o toplumu oluşturan kültür ürünlerinden biridir. Güncel olarak bu mekânların kullanımı ise, o günleri hatırlamak, anmak ya da öğrenmek adına turistik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu turizm türü ise dünyada hüznün turizmi (dark tourism) olarak adlandırılmaktadır. Literatürde farklı birçok isim ile adlandırılrsa da tanım olarak dünyada toplumları derinden etkilemiş olayları içeren turizm türü olarak genelleştirilebilir.

Bu çalışma kapsamında da hüznün turizmi kapsamına giren ülkemiz ve dünya tarihinde önemli bir yer edinen Çanakkale Şehitlikleri'ndeki anıtlar üzerinden bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Çanakkale Şehitlikleri örneği üzerinden, anıtsal mekân ve yapılarındaki fiziksel varlığın bireyleri etkileme yönleri ve yoğunlukları üzerine bir araştırma yapmaktır. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Denek grubu Çanakkale şehitliklerini gezen turistler arasından rastgele seçme yöntemi ile seçilmiştir. Gerekli veriler katılımcılardan anket yöntemi ile elde edilmiştir. Alan çalışması, turistler gezilerini tamamladıktan hemen sonra yapılmıştır bunun sebebi kişisel deneyimlere dayalı bir çalışma olduğu için veri kaybı yaşamak istenmemesidir. Oluşturulan ankette, şehitlik alanındaki yapılar ve çevre düzenlemesinin malzeme, renk, doku, yerleşim gibi fiziksel öğeler ile bireyi duygusal olarak etkileme durumu üzerinden bir sorgulama yapılmıştır. Yapılan anket çalışması ile elde edilen veriler incelenerek yorumlanmıştır. Buradan elde edilecek bulgu ve yorumlamaların katkısı ile çalışmanın sonuç kısmında bu hafıza mekânı örneği üzerinden mekânın sahip olduğu fiziksel özelliklerin/koşulların, insan duygularına erişimi ya da bireyde oluşturduğu duygu değişimleri üzerine tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Gelibolu, Mekân, Duyu, Duygu, Hüznün Turizmi, Hafıza, Bellek Mekânları.

ABSTRACT

Accessing memory is a way of connecting with the past. This bond can be individual or social. The elements or spaces referring to the events that have taken place lead the individual to the past and make him think about it. Remembering is not only individual in this sense. Space and / or structural elements that appeal to collective memory are based on lived, traditions and culture. Therefore, the presence of spaces or structural elements is one of the basic ways to access memory. The wars, victories and defeats in the history of society are one of the cultural products that make up that society. Currently, the use of these places is realized as a tourist attraction in order to remember, memory or learn those days. This type of tourism is known as dark tourism in the world. Although it is named in the literature with many different names, it can be generalized as a type of tourism which includes events that have deeply affected the societies in the world.

Within the scope of this study, a research has been carried out on the monuments in Çanakkale Martyrs' Cemetery, which has an important place in our country and world history. The aim of this study is to investigate the effects and densities of physical existence in monumental spaces and buildings on the example of Çanakkale Martyrs' Cemetery. Qualitative research methods were used as methods. The subject group was selected by random selection method among the tourists who visited

the Çanakkale martyrs. The required data were obtained from the participants by the questionnaire method. The fieldwork was carried out immediately after the tourists completed their trips, because it is a work based on personal experience, because there is no desire to experience data loss. In the survey, an inquiry was made on the structures and landscaping of the martyrdom area and the physical elements such as material, color, texture, settlement and emotional impact on the individual. The data obtained from the survey study were examined and interpreted. With the contribution of the findings and interpretations to be obtained from this, the result of this memory space is discussed in the final part of the study on the physical characteristics / conditions of the space, the access to human emotions or the changes in emotions that the individual creates.

Key Words: Çanakkale, Gallipoli, Space, Sense, Feeling, Sadness Tourism, Memory, Memory Spaces.

1. HAFIZA VE MEKÂN

Hafıza (bellek) bilinçte yer açan olaylara hizmet eden bir depolama alanıdır. Bireysel olan bu depolama alanına toplumdaki diğer bireyler tarafından da müdahalede bulunulur ancak birey bunu anlık olarak farkına varmaz. Bu da toplumsal belleği oluşturur. Bu bellek sayesinde de toplumların yaşamış oldukları olaylar nesilden nesle aktarılır ve bir sonraki neslin geçmişten ders almasına ve aynı hataların tekrarlanmamasına zemin hazırlanır. Mekânlar da bu geçişimin sağlanmasında etkin rollere sahiptir. Çünkü saklanan ve aktarılan duyguların, hislerin, anlatıların daha somut bir şekilde canlandırılabilmesini sağlayan etken faktörler mekânlardır. Nora'ya (2006) göre de tarih nasıl olaylara bağlanıyorsa hafıza da mekânlara bağlanır.

Olaylar mekânlarda gerçekleşir. Mekânın algılanmasında ve bellekte saklanmasında insan duyuları önemli araçlardır (Özak ve Gökmen, 2009). Duyular aracılığı ile çevredeki verileri elde eder olayın hafızadaki varlığını güçlendiririz. Bir olay hafızalarda yer edinirken yaşandığı çevre ile birlikte hatırlanır. Zihindeki bağlamı kuvvetlenir. Mekânı algımlarken ve yaşarken duyuların oradan aldığı ve bize hissettirdikleri farklı iken, hafızalarda yer edindiği zaman hissedilenler farklı hisler barındırır. Lefebvre (2000) de algılanan ve yaşanan mekânın birbirinden farklı olduğunu söyler. Mekânın hem toplumsal hem de bireysel olduğuna dikkat çeker (Ayar, 2009). Bu bireyin kendi bireysel hafıza/ kültür geçmişi ile sentezleyerek algılaması ve toplumdaki yaşama normları içindeki duruma göre algılaması olarak iki farklı şekilde algılama olarak açıklanabilir.

Mekân ve insan arasındaki iletişim anlatılan bu farklı yönler ile gelişim gösterir. İnsanların mekânlar ile olan iletişimleri arttığı zaman, hafızaları ile düşünce dünyalarındaki ona verdikleri değer değişiklik gösterir ve aralarındaki bağ kuvvetlenir. Low ve Altman (1992)'a göre de mekân ve birey arasındaki bağın kuvvetini fiziksel etkileşimlerden çok sosyal deneyimler oluşturur. Burada mekâna yüklenen anlam aradaki bağın kuvvetini etkiler (Sancar ve Severcan, 2010). Aradaki etkileşimin artması da yaşanan toplumsal ve sosyal paylaşımlar ile gelişim gösterir. Halbwachs'a (1994) göre de hafıza bireysel bir durum değildir, sosyal bir bağlama bağlı gelişim gösterir. Kişisel hatıralar mekâna ve yere bağlı sosyal çerçevede anlam kazanırlar ve kolektif hafızanın bir parçası olurlar (Suda, 2017).

Süreç içerisinde gelecekteki zamanlarda, toplumların tarihlerindeki olayların yaşandığı mekânların korunarak ya da revize edilerek gelecek nesillerin kullanımına ve deneyimine açılması söz konusu durumudur. Bu mekânlar insanları ve toplumları derinden etkileyen olaylara ithafen oluşturulduğu zaman dünyanın çeşitli yerlerinden turistler bu mekânları deneyimlemek ister ve ziyarette bulunur. Bu turizm çeşidi de literatürde keder turizmi olarak karşılık bulur. Literatürde bu ifade hüznün turizmi, kara turizm, karanlık turizm, ölüm turizmi gibi kullanımlar ile de karşılık bulabilmektedir. Bu turizm türünde düzenlenen ya da korunan mekânlar ana temayı oluşturur. Çünkü tarih ile ziyaretçi arasında bağ kuracak olan oluşum bu mekânların kendisidir. Bu nedenle bu araştırmada da bahsedilen mekân türü örneklerinden birisi olan Gelibolu Yarımadası'nda yer alan Çanakkale Şehitlikleri ele alınmıştır. Ziyaretçilere burası ile ilgili fiziksel ve duygusal verileri içeren sorular yöneltilerek mekândan beklentilerinin neler olduğu ve mekânın onları doyuruculuk derecesi araştırılmıştır.

1.1. Keder Turizmi Nedir?

MacCannel (1976) bu tür gezilerden “olumsuz gezi” (negative sightseeing) olarak, Rojek (1993) ise “kara noktalar turizmi” (black spots tourism) olarak bahseder. Folley ve Lennon (1996) bu turizm çeşidini dark turizm olarak adlandırmıştır. Seaton (1996) ise “thanatourism” (ölüm turizmi) olarak isimlendirmiştir. Bloom (2000) ise “morbidity turizm” adı ile bir çalışma yürütmüştür. Bu konudaki isimlendirmeleri ve çalışmaları çoğaltmak mümkündür. Ama ortak olan bu turizm türünün anlamsal değeridir. Bu turizm türünde bireysel ve toplu ölümlerin gerçekleştiği yerler, mezarlıklar, savaş anıtları ve olayla ilgili olmayan alanlardaki ilgili malzemelerin sergilendiği mekanlar turizm alanlarına dâhildir. Sharpley ve Stone’un (2009) araştırmalarında da hüznün turizmi (keder turizmi) beş kategoride incelenir. Bunlar ölüme şahitlik etmek için olanlar, toplu ve bireysel ölümler ile ilgili olanlar, savaşlar veya mezarlıklar ile ilgili olanlar, felaketler ile ilgili olanlar ve korkunç olaylar ile ilgili olanlardır. Bunlara örnek olarak dünyanın çeşitli yerlerinden tarihin zor zamanlarına sahne olmuş ve herkesçe bilinen Auschwitz Toplama Kampı (Polonya), Pompeii (İtalya), Hiroshima (Japonya), Ground Zero 9/11 Anıtı (ABD) gibi örnekler verilebilir.

Keder turizminin alt basamaklarından biri olan savaş turizm alanları da bu makaledeki esas mekânları oluşturmaktadır. Çünkü Çanakkale il sınırları içerisindeki Gelibolu Yarımadası ve sahip olduğu mekânlar günümüzde bir savaş turizm alanı olarak hizmet vermektedir. Doğaner’e (2006) göre savaş turizminin dağılım alanları mekânsal ve olaysal çekicilikler olarak iki başlıkta toplanır. Mekânsal olanlar savaş meydanları, kaleler, surlar, anıt mezarlar, müzeler, ordu yolları, karargâhlar, ordular iken olaysal olanlar askeri günler, savaş yıl dönümleri, kurtuluş yıl dönümleri şeklinde anlatılır. Doğaner (2006) savaş alanlarını turizme açarken öncelikli amacın ekonomik değil kültürel bir öncelik olması gerektiğini de belirtmiştir. Çünkü örneğin bir askeri çıkarma alanının kıyı turizmine açılması oraya zarar verecektir, der. Bu nedenle savaş alanlarının turizm için kullanılmadan önce mekânsal olarak ve koruma anlamında düşünülerek planlanması gerekmektedir.

1.2. Çanakkale Şehitlikleri ve Keder Turizmi

Çanakkale’nin ülkemiz tarihi ve toplumsal kimliğimiz açısından değeri büyüktür. Duygusal yüklenimi de fazla olan bir bölgedir. Bunun sebebi Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun birçok cephede mücadele ederken zafer kazandığı tek cephe olmasından kaynaklanır. Anadolu’da Türk toplumunun başlatmış olduğu milli mücadelenin güç kaynağı da bu cephe olmuştur. Milletin ülkenin her yanından gönüllü olarak bu cephede mücadele vermek istemesi kolektif belleğin gücü ve önemi açısından büyük değer taşır (Biricik, 2016).

Çanakkale Boğazı’nın Avrupa yakasında Anadolu’ya paralel uzanan Gelibolu Yarımadası yaklaşık 70 km uzunluğundadır ve dar bir kıstas ile Trakya’ya bağlanmaktadır. Yarımada’nın boğaz kıyı şeridinde çok sayıda doğal liman bulunmaktadır. Gelibolu’nun turizm potansiyelini artırmak için alan Milli park alanı haline getirilmiş ve birçok müze ve açık hava müzesini içinde barındırmıştır. Gelibolu Yarımadası’nın Milli Park Bölümü’nde özellikle Gelibolu Savaşları’nı konu alan müze, tanıtım merkezleri, anıtlar, şehitlikler, tabyalar, siper alanları, abide ve kitabeler ile yazıtlar şeklinde açık, yarı açık ve kapalı alanlarda bellek çalışmaları yer alır (Demirarslan, 2018).

Doğaner (2006) savaş alanı turizminde yapılacak düzenlemelere savaşa ait kanıtların savaş alanında kurulacak müzelerde sergilenmesinin olumlu katkı sağlayacağını söyler. Çünkü turistlerin savaş alanını gezerken savaşın kanıtlarını da görmek istediklerini belirtir. Gelibolu’da da yapılmış olan mekânsal düzenlemeler içerisinde bu kullanım mevcuttur. Savaş alanlarında yapılacak bir başka düzenlemenin de çok konforlu ve rekreatif alanlar oluşturmamak olduğunu söyler. Çünkü bu mekânsal durum o günler ile empati kurmayı güçleştirebilir. İnsan eli ile yapılan mekânsal düzenlemelerin dışında doğanın savaş alanlarını

savaş sonrası gelincikler ile kaplaması da şehit kanları ile ilişkili sayılarak geçmiş ile empati yapmayı sağlar. Gelibolu’da da hatırlama sembolü olarak kabul edilir.

1.3. Gelibolu’da Yer Alan Bazı Anıt ve Alanlar

Çalışma kapsamında denek grubunun ziyaret etmiş olduğu alanlara ve anıtlara yer verilerek açıklamaları yapılmıştır. Kilitbahir ve Seddülbahir bölgelerine dâhil edilen alanlar bu şekilde iki başlık altında açıklanmıştır.

Kilitbahir Bölgesi

Namazgah Tabyası

Deniz tarafında bulunan 26 adet bonetten oluşan Namazgâh Tabyası’nın, Osmanlı Ordusunun ıslahı için gelen Baron De Tott’un da önerisiyle inşasına başlanmıştır. Çanakkale Boğazı’nın en dar noktasına yaptırılan ilk ve en büyük tabyadır. Sonrasında eklenen yapılarla beraber, Merkez Tabya niteliği kazanmıştır (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.56).

Resim 1. URL-1

Rumeli Hamidiye Tabyası

8 bonet ve 6 top yerinden oluşan Rumeli Mecidiye Tabyasının II. Abdülhamit döneminde yapıldığı bilinmektedir. Boğaz Muharebesi esnasında İtilaf donanması tarafından açılan ateş sonucu bataryada görevli 16 er şehit olmuştur. Bu askerlerin toplu olarak gömüldüğü alan, 1919 yılında Mecidiye Şehitliği olarak düzenlenmiştir. Etrafı duvarlarla çevrili olan Şehitlik, Türk Şehitlikleri İmar Cemiyeti ile Çanakkale Şehitleri Abidelerine Yardım Cemiyeti tarafından 1969’da yaptırılmıştır (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.60).

Resim 2. URL-2

Seyit Onbaşı Anıtı

Rumeli Mecidiye Tabyası'nda bulunmaktadır. Boğaz'ı geçip İstanbul'a ulaşmayı amaçlayan müttefik armadasına 18 Mart 1915 tarihinde kahramanca karşı koyan askerlerin ve bu noktada Seyit Onbaşı'nın kahramanlığını sembolize etmek için yapılmıştır (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.65).

Resim 3. URL-3

Anafartalar

1915 yılında, Anafartalar Cephesi'nde şehit olan askerler Büyük Anafarta Köyü Mezarlığı'na da defnedilmişlerdir. Böylece köy mezarlığı aynı zamanda şehitlik halini de almıştır. Aynı bölgede 20. Alay Komutanı Yarbay Mehmet Halit Bey ile 21. Alay Komutanı Yarbay Yusuf Ziya Bey'in mezarları bulunmaktadır (Gelibolu Tarihi Alan Çocuk Haritası, 2018).

Anzak Koyu ve Tören Alanı

Gelibolu Yarımadası'nda Arıburnu sahilinde bulunan Anzak Koyu, Çanakkale Savaşı'nda Anzakların burada çıkarma yapmalarından ismini alır. 600 metre uzunluğundaki Koy, Anzak ismini resmi olarak 25 Nisan 1985'teki Anzak Günü'nde almıştır. 25 Nisan günü, Anzak birliklerinin çıkarma yaptıkları Anzak Koyu'nun bitiminde, Arıburnu Mezarlığı'nın hemen yanındaki kitabe, Atatürk'ün 1934 yılında yazdığı ve dönemin İçişleri Bakanı aracılığıyla duyurduğu, uluslararası üne sahip mesajı İngilizce olarak yer almaktadır. Her yıl 25 Nisan sabahı, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen ziyaretçiler, Anzak askerlerinin 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu civarında karaya ayak bastığı saat olan 04.30'da başlayan bir anma töreni yaparlar. Türkiye'den de bazı kurumların ve ziyaretçilerin katıldığı törenlerde, geçmişte bu topraklarda yaşanan muharebelerde hayatını kaybeden askerler anıldığı gibi acı savaş tecrübelerinin bir daha yaşanmaması için barış ve dostluğun önemi vurgulanır (URL-4, 2018).

Resim 4. URL-5

Mehmetçiğe Derin Saygı Anıtı

1992’de Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır. Yaralı bir Avustralya subayını, kendi siperlerine taşıyan Türk askerini canlandırmaktadır (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.150)

Resim 5. URL-6

Kanlı Sırt Yazıtı

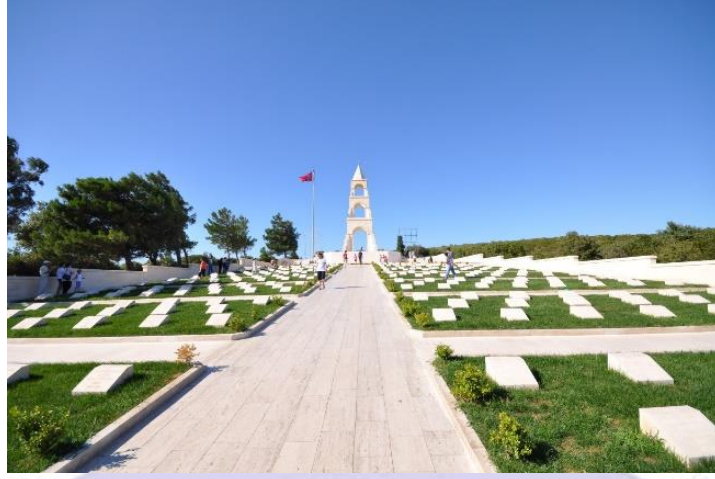
14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilen Kanlı Sırt Kitabesi; Kaba Tepe-Conkbayırı yolu kenarında, Kanlı Sırt’ın doğu ucunda yer alır (URL-7).

Resim 6. URL-8

57. Alay Şehitliği ve Kesikdere Şehitliği

Mimar Nejat Dinçel tarafından tasarlanan 57. Alay Şehitliği ve Anıtı; 12 Aralık 1992 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından Kabatepe-Conkbayırı yolu kenarında, Kılıçbayır’ın güney ucunda inşa edilmiştir. Savaş sırasında yabancı askerler buraya ‘‘Satranç Tahtası’’ adını vermişlerdir. Yeni yapılmış olan bu şehitlik semboliktir. Gerçek şehitlik Bomba Sırtı’nın güney ucunda, Çataldere Vadisi’nin içinde bulunmaktadır. Şehitlik, şadırvan, açık namazgâh, ana mezarlık ve anıttan oluşmaktadır (URL-9).

Resim 7. URL-10

Kesikdere Şehitliği de 57. Alay Şehitliği'nin sağındaki vadide yer alır. Buraya ulaşım bütün granit bloklardan oluşan basamaklı bir yol ile sağlanır. Bu şehitlik de gerçek şehitlik alanı üzerinde yapılmamıştır. Gerçek şehitlik, mevcut şehitliğin karşısında dere yatağının diğer tarafında Edirne Sırtı'nın batı yamacı üzerindedir. Bu temsili şehitlikte bölgede savaşan 27, 57, 18 ve 64. alaylara mensup kimliği tespit edilebilen 1.115 şehidin ismi bu sembolik şehitliğe yazılmıştır (URL-11).

Resim 8. URL-11

Conkbayırı

Conkbayırı, Sarıbayır adını alan tepeler silsilesinin stratejik noktasıdır. Hem Arıburnu hem de Anafartalar bölgesine hakim, 258 metre yüksekliğindedir. 7- 10 Ağustos tarihlerinde göğüs göğüse vuruşmalara sahne olan Conkbayırı Çanakkale muharebelerinin sembol yerlerinin başında gelmektedir (URL-12). Anzac birliklerinin 8 Ağustos 1915 tarihinde yaptıkları taarruzlarla 268 rakımlı tepenin bir bölümünü ele geçirilmişti. Ele geçirdikleri bu tepeden hava karardığında Çanakkale'nin ışıklarını görmüşler ve buraya Çanak Bayırı anlamında ki "Chunuk Bair" ismini vermişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk, 1915'te Conkbayırı Süngü Taarruzunu yönetirken bir şarapnel parçası göğsüne isabet etmiş, sağ göğüs cebinde bulunan saat sayesinde mutlak bir ölümden kurtulmuştur. Olayın yaşandığı yer 4 top güllesi ve bir levha ile belirtilmiş ve 1993 yılında bronzdan yapılmış Conkbayırı Atatürk Anıtı inşa edilmiştir (URL-13).

Resim 9. URL-14

Seddülbahir

Şehitler Abidesi

Çanakkale Şehitler Abidesi, 1944 yılında düzenlenen bir yarışma sonucunda birinciliği kazanan Prof. Dr. Doğan Erginbaş, Feridun Kip ve İsmail Utkular'ın projesi ile yapılmıştır. Mimarı Doğan Erginbaş, Abide'nin "Tüm Osmanlı topraklarından gelen şehitlerimizin göğe yükselişini" temsil ettiğini belirtmektedir (Gelibolu Tarihi Alan Çocuk Haritası, 2018).

Resim 10. URL-15

Ertuğrul Tabyası

Seddülbahir köyünün batısında, Ertuğrul Koyu'na hâkim, Gözcübaba Tepesi'nin Ertuğrul Koyu'na doğru uzanan güney yamacı üzerinde, denize dönük olarak bulunmaktadır. Boğaz girişini korumakla görevli dört tabyadan biri olup, Sultan II. Abdülhamit devrinde Asaf Paşa'nın çalışmaları sonucu yaptırılmıştır. Ertuğrul Tabyası, üç bonet ve iki adet top platformundan oluşmaktadır (URL-16).

Resim 11. URL-17

Yahya Çavuş Şehitliği

Yarımadanın güney ucunda, Mehmetçik burnunda yer alır. Ertuğrul koyuna hakim bir noktadadır. Ertuğrul koyundan çıkarma yapan düşman kuvvetleriyle çarpışırken can veren tabur komutanının yerine birliğin komutasını ele alan ve şiddetli çarpışmalardan sonra silah arkadaşlarıyla birlikte şehit düşen Ezinelî Yahya Çavuş ve takımı adına yaptırılmıştır. Şehitlik ve anıt 1992 yılında inşa edilmiştir (Akpınar, 2007).

Resim 12. URL-18

Cape Helles Anıtı (İngiliz Anıtı)

Ertuğrul Tabyası'nı geçtikten sonra hâkim bir alanda yer alan Gözcübaba Tepe'si üzerine yapılmış olan anıt, İngilizlerin Gelibolu Yarımadası'ndaki en büyük anıttır. Seddülbahir Cephesi muharebeleri sürerken bu kesim, İngilizler tarafından "Cape Helles" (Helles Burnu) olarak tanımlandığı için "Cape Helles Memorial" (Helles Burnu Anıtı) ismi verilmiştir. Helles adının ise Çanakkale Boğazı'nın eski isimlerinden biri olan "Hellespont" ifadesinden geldiği bilinmektedir. Yükseltilmiş bir platformda yer alan anıt, yaklaşık 2.000 m² büyüklüğünde bir alanı kapsamakta olup 32,9 m yüksekliğindedir (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.120)

Resim 13. URL-19

Şahindere Şehitliği

Ay ve ortasında yıldız üzerinde yükselen üçgen konik anıt ile şehitlerimizin göğe yükselişi temsil edilmektedir. Şehitlikte yere konumlandırılmış 132 kabalak taşı ile şehitler ile anılmaktadır. Mezar taşları bölümünün hemen üst kısmı ise gerçek şehitlik alanı çevrilidir (Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, 2018: s.72).

Resim 14. URL-20

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Araştırmanın amacı; anıtsal mekân ve yapılardaki fiziksel elemanların bireyleri etkileme yönleri ve yoğunlukları üzerine bir araştırma yapmaktır. Çalışmanın örneklem alanı olarak Gelibolu Yarımadası'nda yer alan Çanakkale Şehitlikleri seçilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmaya katılan katılımcılar ile anket yapılarak bu verilere bağlı yüzdeleştirme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen yüzdesel verilere bağlı olarak yorumlamalar yapılmıştır. Anket 15 kişilik bir denek grubu ile yapılmıştır. Katılımcılar 6 kadın ve 9 erkekten oluşmaktadır. Ankete katılan denek grubu Çanakkale Şehitliklerini gezen turistler arasından rastgele seçme yöntemi ile seçilmiştir. Kişisel deneyimler ile elde edilen verinin kaybolmaması adına, denek seçimi turistler gezilerini tamamladıktan hemen sonra yapılmıştır. Anketin ilk bölümünde bireyin kişisel özellikleri ile ilgili (cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu, ikamet yeri) sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise Çanakkale Şehitlikleri ile ilgili bireylerin kişisel deneyim ve izlenimleri ile ilgili çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular yer almaktadır.

Şehitlik Alanları ve buradaki abideler ile ilgili olan anket soruları şu şekildedir:

- ✓ Gezdiğiniz Şehitlik Alanlarındaki mimari yapılar (anıtlar, abideler, mezar yapıları, parklar vs.) belirtilen açılardan (malzeme, renk, konum ve yerleşim düzeni, duyguyu hissettirme, kişisel ihtiyaçlara cevap verme) sizce yeterli midir?
- ✓ Çanakkale Şehitlikleri'ni ziyaret etmeden önce ve ziyaret ettikten sonra bir duygu değişimi yaşadınız mı?
- ✓ Gezdiğiniz Şehitlik Alanlarındaki mimari yapılar arasında en çok etkilendiğiniz yapı hangisidir? (Şehitler Abidesi, Conk Bayırı, Atatürk Zafer Anıtı, Seyit Onbaşı Heykeli vs.)
- ✓ Gezdiğiniz Şehitlik Alanlarındaki mimari yapıları gezerken / gezdiğinizde size en çok hissettirdikleri duygu nedir?

Bu sorulara verilen cevaplardan alınan sonuçlara göre,

Katılımcılar Çanakkale Şehitlikleri'ni gezmeden önceki duygusal beklentilerini ; «maneviyatı hissetmek, tarihi öğrenmek ve hissetmek, savaşın ve zaferin hatıralarının yaşanma isteği, yoğun duygular hissetme isteği, oradaki atmosfere ortak olmak, yaşananları yerinde görmek ve merak etmek» şeklinde dile getirmektedir.

Gezilen şehitlik alanlarındaki mimari yapılar katılımcıların %80'inini duygusal olarak tatmin etmiştir. Bunun sebebi olarak evet katılımcıların yaptıkları açıklamalarda «Her taşın altında bir hikâye yatması, yapıların yaşanan olayları hatırlatmada ve anlamlandırmada bir araç olması» şeklinde açıklamalar yer almaktadır. Katılımcıların %20'si ise şehitlik alanındaki mimari yapıları yeterli derecede tatmin edici bulmamışlardır. Bunun sebebi olarak da «daha başarılı olabilirdi, duygu aktarımı yeterli değil» şeklinde cevaplar verilmiştir.

Gezilen Şehitlik alanlarındaki mimari yapılar (anıtlar, abideler, mezar yapıları, parklar vs.) ankette katılımcıların %60'ı tarafından yeterli düzeyde görülürken %40'lık kısım ise geliştirilebilir olduğunu söylemiştir. Yapılan renklendirmeler ise %80'lik kısım tarafından geliştirilebilir, %33'lük kısım tarafından yeterli düzeyde ve %13'lük kısım tarafından ise yetersiz bulunmuştur. Konum ve yerleşim düzeni de katılımcıların %66'sı tarafından yeterli görülmüştür. Yapıların duyguyu hissetmesi konusunda ise %60'lık çoğunluk geliştirilebilir görüşündedir. Kişisel ihtiyaçlara cevap verebilme yönünden ise %40'lık dilim geliştirilmesi gerektiğini düşünürken %26'lık kısım ise kullanım alanlarını yetersiz bulmaktadır.

Katılımcıların tamamı Çanakkale Şehitlikleri'ni ziyaret etmeden önce ve ziyaret ettikten sonra bir duygu değişimi yaşadınız mı sorusuna evet cevabını vermişlerdir ve bu cevabı veren kişilerin %93'ü alandaki mimari yapıların bu duygu değişimi üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Gezilen Şehitlik Alanlarındaki mimari yapılar arasında en çok etkilenilen yapılar katılımcıların %53'ü tarafından Conk Bayırı'ndakiler olarak belirtilmiştir. Bunu %26 ile Şehitler Abidesi ve %13 ile Atatürk Zafer Anıtı izler. Katılımcılardan biri ise objektif ve yapısal olarak baktığını belirterek İngiliz Halles anıtının daha etkileyici bir yapılanma olduğunu söylemiştir.

Gezilen Şehitlik Alanlarındaki yapıların en çok hissettirdiği duyguya katılımcıların %26'sı üzüntü, %26'sı gurur, %20'si mutluluk, %13'ü karmaşık duygular ve %6'lık iki kısım da umut ve acı olarak yanıt vermiştir.

3. SONUÇLAR

Çalışmadan elde edilen verilere dayanarak, turistik amaca hizmet eden ve tarihe ışık tutan Çanakkale Şehitlik Alanlarındaki yapıların gelen turistlerde pozitif ve negatif duygulanımlara yol açtığı ve turistleri Çanakkale tarihi üzerine düşündürdüğü sonucuna gidilebilir. Buradan

da mekânların sahip oldukları fiziksel niteliklerin de bireyler üzerindeki etki ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yapılan çalışmadaki alan çalışması da bunu belirtir niteliktedir.

Konum - yerleşim açısından kullanıcıyı tatmin eden alanlardaki yapılar duyguyu hissettirme bakımından kullanıcı tarafından geliştirilebilir düzeyde görülmektedir. Buna dayanarak küçük müdahaleler ile alanda ilgi çekici odak noktaları oluşturularak ya da yeni ek mekânlar ilave edilerek alanda revizeler yapılabilir. Birdir vd. (2015) de yaptıkları araştırmada ziyaretçilerin olumsuz izlenimlerini istemişlerdir ve karşılığında çevresel düzenlemelerin ve alt-üst yapıların yetersizliği belirtilmiştir. Bunun da ziyaretçilerin öğrenme ve sosyal deneyimlerine olumsuz etki ettiği sonucuna varılmıştır. Kang, Scott, Lee ve Ballantyne'nin 2012 yılındaki çalışmasındaki çevresel koşulların ziyaretçilerin öğrenmeleri ile paralel ilişki içinde oluşu ile bağdaştırılmıştır. Bu çalışmalar da yapılan alan çalışması sonucunda ziyaretçilerin alan ve mekânlar ile ilgili olan söylemlerini destekler niteliktedir.

Kullanılan malzemelerin varlığı kullanıcılar açısından oldukça yeterli görülürken, renklerde iyileştirmeler yapılması ve kişisel ihtiyaçlara (dinlenme/yeme içme gibi) cevap veren mekânların alanda artırılmasının kullanıcı açısından daha çok istenen bir durum olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılabilir. Bu durumun tasarımcı tarafından değerlendirerek aktivite alanlarını artırması, ziyaretçilerin alana olan konsantre ve ilgisini dağıtabilir. Bu nedenle ziyaretçiler tarafından beklenen bu tip ihtiyaçlara cevap verecek alanların artırılacaksa bile gezi rotasını bölmeyen alan dışı yerlerde konumlanması daha uygun bir durum olarak görülmektedir.

Kullanıcıların verdikleri yanıtlara dayanarak, böyle bir alanın ve mekânın düzenlenmesinin insanların duygu durumlarını oldukça etkilediği, duyguları tetiklediği, tarihe ve belleğe dokunduğu dolayısıyla azim, zafer ve çalışma duygularını tetikleyerek güzel geleceklere yol açmada araç olabileceği yorumu yapılabilir. Alanlarda etkilenilen yapısal düzenlemelerden en çok Conk Bayırı'nın tercih edilmiş olması da bunu desteklemektedir. Çünkü mekânlar ve bellekteki hikâyeler birleştiği zaman duygulara olan erişim ve etki artar, kalıcılık kazanır. Conk Bayırı'nda yapılmış olan mücadelenin nesilden nesile aktarılmış olması ve oradaki alansal düzenlemelerin bu cephede yaşananları somutlaştırması ziyaretçileri derinden etkilemiştir. Alanın fazla bir eklenti yapılmadan yalnızca siperlerin yerlerini belirterek o günkü durumuna yakın şekilde korunmasının duygulara olan erişiminin önemini de buradan görebilmek mümkündür (Resim 15). Hafıza mekânları oluşturulurken mekân yeniden oluşturulabileceği gibi bu şekilde minimum müdahale ile korunarak da ziyaretçileri etkilemesi mümkündür.

Resim 15. Siperler (URL-21)

Alanda hissedildiği söylenen üzüntü, mutluluk, gurur, umut gibi duyguların sebebi mekân ve belleğin karşılıklı etkileşimidir. Alansal düzenlemelerin, yapıların ve abidelerin bu gücü yadsınmamalı ve gelecek nesillere geçmişi öğretebilmek adına ülkenin her alanında başarı ya da zorluk yaşanan her durum için benzer düzenlemelere gidilmeye çalışılmalıdır. Çünkü mekânlar duyguları açığa çıkarmada ve düşüncelerin başlangıcında büyük bir öneme sahip katalizörlerdir.

KAYNAKÇA

Akpınar, E., (2007). “Türkiye’nin Dünya Mirası Listesi’ndeki Yeri Ve Yeni Bir Aday Önerisi”, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı: 9-1.

Seaton, A.V., (1996). “Guided by the Dark: From Thanatopsis to Thanatourism”, International Journal of Heritage Studies, 2:4, 234-244.

Ayar, A., (2009). Lefebvre’in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği, Dosya 17, TMMOB.

Biricik, İ., (2016). “Çanakkale Mahşeri” ve “Sarıkamış/Beyaz Hüzün” Romanlarında Türklerin Kimliksel Bellek Mekânları, Türkiye Mecdusu, , 26/2.

Birdir, K., Dalgıç A., Güler O. ve Kayaalp Y., (2015). “Hüzün Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Deneyimleri (Dark Tourism: The Experiences of Foreign Tourists Visiting the Gallipoli Peninsula Historical National Park)”, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, V:12:23.

Blom, T. (2000). “Morbid Tourism: A postmodern Market Niche with an Example from Althorpe”, Norwegian Journal of Geography, 54(1), 29–36.

Demirarslan, D. (2018). “Kentsel ve Kültürel Bellek Bağlamında Tarihi Bir Şehir ve Yakın Çevresi: Gelibolu”, Journal Of Social And Humanities Sciences Research , 5(22), 910-932.

Doğaner, S., (2006). “Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları”, Türk Coğrafya Dergisi, (46): 1-21.

Gelibolu Tarihi Alan Rehberi, (2018). <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,156716/yayinlarimiz.html>

Gelibolu Tarihi Alan Çocuk Haritası, (2018). <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,156716/yayinlarimiz.html>

Foley, M. and Lennon, J. J., (1996). “JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination”, International Journal of Heritage Studies, 2:4, 198-211.

Özak, N. ve Gökmen G., (2009). “Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi”, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım Sayı:8, Cilt:2, 145-155.

Nora, P., (2006). Hafıza Mekânları, Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınları, Ankara.

Rojek, C., (1993). “Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel”, London: MacMillan.

Sancar, F. H. ve Severcan, Y. C., (2010). “Children's Places: Rural-Urban Comparisons Using Participatory Photography in the Bodrum Peninsula, Turkey”, Journal of Urban Design, Vol. 15. No. 3:293-294.

Sharpley, R. and Stone, P. R. (2009). “Representing the Macabre: Interpretation, kitschification and authenticity. In R. Sharpley & P. R. Stone (Eds.)”, The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism (pp. 109–128), Clevedon: Channel View Publications.

Suda, E. Z., (2017). “Büyük Savaşın Doğu ve Batı Cephesinde Toplumsal Hafıza ve Hafıza Mekânları Gelibolu ve Alsace Lorraine”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 56:29-58.

URL-1: <http://www.canakkalesehitlik.com/namazgah-tabyasi.htm>

URL-2: <http://www.alayinsaat.com/hizmetler2.asp?ID=1>

URL-3: <http://www.canakkalesehitlik.com/sehit-onbasi-aniti.html>

URL-4: <https://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/canakkale-gezi-rehberi/28/4/1>

URL-5: <https://www.sehitlikturcanakkale.com/anzak-toren-alani-anzak-koyu/>

URL-6: <https://www.azbibak.com/gelibolu-yarimadasi-hakkinda-bilgi/>

URL-7: <https://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/canakkale-gezi-rehberi/28/10/1>

URL-8: <http://duryolcu.com/kanlisirt-yaziti/>

URL-9: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,129421/57-piyade-alayi-sehitligi.html>

URL-10:

[https://en.wikipedia.org/wiki/57th_Infantry_Regiment_\(Ottoman_Empire\)#/media/File:57.Alay_%C5%9Eehitli%C4%9Fi_\(57th_Regiment\)_-_Turkish_memorial_and_cemetery_\(8709797084\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/57th_Infantry_Regiment_(Ottoman_Empire)#/media/File:57.Alay_%C5%9Eehitli%C4%9Fi_(57th_Regiment)_-_Turkish_memorial_and_cemetery_(8709797084).jpg)

URL-11: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,129460/kesikdere-sehitligi.html>

URL-12: <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/ariburnu/90-conkbayiri>

URL-13: <http://gestcard.com.tr/gestcardweb/gestcard/blog/conkbayiri-ataturkun-saatinden-vuruldu-yer.html>

URL-14: <http://www.canakkalesehitlik.net/wp-content/uploads/2016/02/conkbayiri.jpg>

URL-15: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,129473/sehitler-abidesi.html>

URL-16: <https://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/canakkale-gezi-rehberi/28/81/1>

URL-17: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,161515/ertugrul-tabyasi.html>

URL-18: <https://www.canakkalesehitlik.net/ezineli-yahya-cavus-aniti-ve-sehitligi.html>

URL-19: <http://www.canakkaleicinde.com/wp-content/uploads/2016/06/cape-helles.jpg>

URL-20: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,129471/sahindere-sehitligi.html>

URL-21: <http://www.canakkalesehitlik.net/wp-content/uploads/2016/02/conkbayiri-siperleri.jpg>